

INDLEDNING

1989 er året for Freuds død, og som alle runde år er det en passende anledning til en statusopgørelse. Anledningen har en særlig vægt i dette tilfælde, da interessen for Freud gennem det seneste årti har nået nye højder. Man kan næsten sige, at Freud har spillet den samme rolle i kulturdebatten i 1980'erne, som Marx spillede i 1970'erne. Psykoanalysens tilblivelse for knap hundrede år siden er blevet paradigmatisk for vigtige tendenser i vor egen historiske epoke. Vi spejler os i Wien omkring århundredeskiftet, fordi vi her ser en hel stribe af lighedstræk med nutiden: et gammelt livstræt imperium, hvis forestående opløsning lader sociale, politiske og etniske modsætninger komme frem til overfladen, og hvis kulturelle frembringelser bliver des mere radikale, efterhånden som man opdager, at traditionerne ikke mere er bæredygtige. Vi vil gerne genopleve suget af den erkendelsesmæssige acceleration, Freud startede ved hjælp af en divan, en lænestol og en lukket dør, og derfor går vi tilbage til myteanalytikeren, der selv er blevet en myte, så vi kan forvise os om, at sådan begyndte det hele.

En del af Freud-interessen har ganske vist været negativt bestemt, baseret på en trang til at afsløre Freud og undergrave psykoanalysen. De seneste års Freud-forskning har bragt alt muligt for dagen, ikke mindst af biografisk art. Freuds privatliv er blevet endevendt, og når dokumenterne ikke slog til, har man taget gætterierne og fiktionen til hjælp. Mystikken er naturligvis ikke blevet mindre af, at en række dokumenter er forvaret med Freud-familiens klausuler om, at de ikke må offentliggøres i en overskuelig fremtid, for psykoanalysen har belært os om, at det, der skjules mest energisk, også er det vigtigste. Massemedierne har været fulde af sensationelle afsløringer af Freud som narkoman, Freud som incestoffer, Freud som kvaksalver, Freud som ægteskabsbryder og Freud som mandschauvinist, og hver eneste af disse påståede brist i Freuds personlighed hævdes – ellers havde der ikke været så meget at skrive om – at svare til brist i den psykoanalytiske teori og metode.

Dette er dog kun krusninger på overfladen sammenlignet med, at der i den samme periode har fundet en stadig mere omfattende og seriøs forskning i psykoanalysens historie sted. Ud over studier i Freuds biografi og forfatterskab drejer det sig om studier i det, Freuds elever har skrevet, i de psykoanalytiske foreningers historie og udspaltning i skoledannelser samt i den generelle historiske udvikling af psykoanalysens teori og metode. Forståelsen af historien er blevet en vigtig kilde til at forstå og løse de problemer, som psykoanalysen aktuelt befinder sig i.

I redaktionen af *Psyke & Logos* havde vi to ideer til, hvordan vi kunne markere 50året for Freuds død. For det første ville vi gerne prøve at kortlægge anvendelsen af psykoanalysen inden for andre fagområder end det snævert psykoanalytiske. For det andet mente vi, at der var et generelt behov for at gøre status over Freuds og psykoanalysens indflydelse i Danmark. Som resultat af disse overvejelser besluttede vi at arrangere en heldagskonference om Freuds betydning i Danmark med indbudte repræsentanter for en række forskellige fagområder som deltagere. Hver enkelt blev bedt om at tage stilling til spørgsmålet om Freuds anvendelighed på deres respektive område, både historisk og aktuelt, men gerne med inddragelse af forholdene i Danmark, når det var muligt. Som baggrundsmateriale udsendte vi et større papir om psykoanalysens historie i Danmark af Finn Korsaa, psykoanalytiker og mag. art. i psykologi. Herved fik deltagerne i panelet et fælles holde- og angrebspunkt.

Konferencen fandt sted torsdag d. 2. februar 1989 på Københavns Universitet Amager med Benny Karpatschof fra redaktionen som ordstyrer. Der var det meste af dagen 3-400 tilhørere, i sig selv et tegn på Freud-interessens ganske betydelige omfang. Programmet, der blev revideret indtil det sidste, havde følgende ni punkter:

1. OLE ANDKJÆR OLSEN: Indledning
Diskussion ved Laurits Lauritsen og Bent Fausing
2. LISE ØSTERGAARD: Freud og den kliniske psykologi
Diskussion ved Judy Gammelgaard og Talli Ungar Andersen
3. JUDY GAMMELGAARD: Freud og psykoanalysen
Diskussion ved Bent Rosenbaum og Lise Østergaard
4. INGER BERNTH: Freud og udviklingspsykologien
Diskussion ved Laurits Lauritsen og Talli Ungar Andersen
5. BENT ROSENBAUM: Freud og psykiatrien
Diskussion ved Inger Bernth og Lise Østergaard
6. TALLI UNGAR ANDERSEN: Freud og sexologien
Diskussion ved Ole Andkjær Olsen og Bent Rosenbaum
7. JØRGEN DINES JOHANSEN: Freud og litteraturvidenskaben
Diskussion ved Bent Fausing og Judy Gammelgaard
8. LAURITS LAURITSEN: Freud og filosofien
Diskussion ved Jørgen Dines Johansen og Inger Bernth
9. BENT FAUSING: Freud og studiet af visuel kommunikation
Diskussion ved Jørgen Dines Johansen og Ole Andkjær Olsen

Det er disse oplæg, der er blevet grundstammen i det foreliggende temanummer. Da hvert oplæg kun havde en varighed på ca. tyve minutter, er de dog alle væsentligt udvidet og for nogles vedkommende også betydeligt omarbejdet. Desværre så Lise Østergaard sig ikke i stand til at levere en artikel til nummeret. Til gengæld bringer vi en større artikel af Staf Calle-

waert om Freud og pædagogikken, og nummeret rummer desuden en definitiv version af Finn Korsaa's baggrundspapir om psykoanalysen i Danmark samt fire anmeldelser. Der er naturligvis mange andre fagområder, vi kunne have ønsket at få repræsenteret, men pladsen har ikke tilladt det. Det bør dog retfærdigvis nævnes, at hele to afbud hindrer os i at bringe en artikel om Freud og socialvidenskaberne.

Den indledende artikel af Ole Andkjær Olsen ser Freud i et historisk lys og søger at vurdere Freuds historiske betydning. Der tages udgangspunkt i Freuds problemer med generationsskiftet inden for den psykoanalytiske bevægelse, og det konstateres, at nutidige psykoanalytikere tilsyneladende forvalter hver sin del af arven efter Freud uden at bekymre sig om, hvad der er blevet af de resterende dele. Til sidst fremlægges nogle argumenter til fordel for den psykoanalytiske metapsykologi, der i en periode har været bragt i miskredit, samt for eksistensen af den anvendte eller applicerede psykoanalyse.

Judy Gammelgaard skriver om psykoanalysen i forhold til andre psyko-terapeutiske teknikker og mener, at den forfladigelse af det terapeutiske sigte, der er sket i retning af rent affektforløsende terapiformer, kan hænge sammen med en fejlsluttet af Breuers og Freuds katharsis-begreb. Dette begreb, der stammer fra Aristoteles' poetik, dækker en dobbelt følelsesmæssig og intellektuel bearbejdning af et givet problemfelt, og derfor er det misvisende kun at understrege den følelsesmæssige side. Som en særlig pointe fremhæver Judy Gammelgaard, at det var en onkel til Freuds kone, der i midten af 1800-tallet lancerede en moderne forståelse af det artistoteli-ske begreb.

Med ståsted i udviklingspsykologien behandler Inger Bernth en række psykoanalytiske udviklingsteorier. Hun hæfter sig især ved det spekulative udgangspunkt i 1800-tallets udviklingstænkning, hvor udvikling betragtes som differentiering, og hvor man fostrede den såkaldte rekapitulationshypotese, dvs. hypotesen om at ontogenesen er en gentagelse af fylogenensen. Denne historiske arv mener hun aldrig, at psykoanalysen har frigjort sig fra, og dens billede af barnet er følgelig et konstrueret billede, der dels er baseret på iagttagelser fra voksenanalysen, dels på en forældet fylogenetisk teori. Der findes dog også positive elementer i psykoanalysen, herunder dens krav om intellektuel og emotionel åbenhed.

Talli Ungar Andersen tager sig af Freuds forhold til sexologien. I artiklen går hun historisk frem fra seksualreformbevægelsen i 1930'erne over Kinsey-rapporterne og deres danske sidestykker i 1950'erne til Masters og Johnsons undersøgelserne i 1960'erne, og hun slutter med at se på dansk sexologi i dag. Det er hendes vurdering, at sexologien til de fleste tider har været tilbøjelig til at reducere seksualitet til dens somatiske og genitale aspekter, og følgelig mener hun, at Freud og psykoanalysen stadig har meget at lære fra sig ved til stadighed at huske den infantile og prægenitale seksualitet og ved at understrege den psykiske organisering af seksualiteten.

Bent Rosenbaum behandler det – som han siger – dårlige ægteskab mellem psykiatri og psykoanalyse. Netop det nære slægtskab har traditionelt ført til rivaliseren og mistillid. Freud selv var en varm fortaler for den såkaldte »lægmandsanalyse« (Laienanalyse), og han advarede ofte mod den indsnævring af psykoanalysen, der ville blive følgen, hvis man forbeholdt den læger og psykiatere. Bent Rosenbaum mener dog ikke, at den væsentlige modsætning ligger mellem psykoanalyse og psykiatri, men derimod mellem den biologisk/farmakologisk orienterede og den psykodynamisk orienterede behandler. Psykoanalysen er selv blevet splittet i grupperinger, der ønsker samarbejde med psykiatrien, og grupperinger, der vedblivende lægger afstand.

Staf Calalewaerts temaområde er Freud i forhold til pædagogikken. Han mener ikke, at der i egentlig forstand findes en psykoanalytisk pædagogik, da pædagogikken primært beskæftiger sig med den måde, hvorpå normer og erfaringer på en forpligtende måde gives i arv fra generation til generation, mens psykoanalysen på den ene side står for en udviklings- og personlighedsteori, på den anden side for en terapeutisk metode til retrospektivt at løse problemer og konflikter. Pædagogiske problemstillinger kan dog findes rundt omkring i den psykoanalytiske litteratur, herunder også hos Freud selv, og dette perspektiv gennemgår Staf Callewaert ud fra nyere franske fremstillinger af bl.a. Filloux og Millot.

Laurits Lauritsen søger at vurdere grænseområdet mellem psykoanalyse og filosofi og konstaterer, at der også her har været en traditionel mistillid. Han gennemgår en række eksempler på danske og udenlandske filosoffer, der mere eller mindre eksplicit har taget stilling til psykoanalysen. Slutpunktet er filosofen Paul Ricoeur, der mere end andre filosoffer har vovet sig ind på psykoanalysens gebet, og som har fremhævet dens iboende mulighed for kritik af illusioner. Der synes dog fortsat at være en grundlæggende divergens i synet på dialogen og ordet. Tjener ordet til at fremme et begreb, som filosoferne mener, eller tjener det blot erkendelsesbevægelsen, som i hvert fald nogle psykoanalytikere mener?

Jørgen Dines Johansens emne er forholdet mellem psykoanalyse og litteraturvidenskab. Fortolkning af litterære værker, eventyr og myter har traditionelt været et af den anvendte psykoanalyses hovedområder, og Freud bidrog selv aktivt til dets opdyrkelse, ligesom han engang syrligt bemærkede, at folk læste hans sygehistorier, som om det var noveller. Dines Johansen viser, hvor righoldigt grænsefladen er blevet analyseret. Der er således mange andre indfaldsvinkler end psykoanalyse af forfatter og værkpersoner, herunder analyse af tekstens egen »ubevidste« organisering og tekstens placering i kommunikationsforholdet mellem en afsender og en modtager.

Bent Fausing har beskæftiget sig med det relativt nye temaområde omkring den visuelle kommunikation, og han diskuterer i sin artikel, hvordan Freuds drømmeteorik kan inspirere en billedanalytiker. På den ene side nærrede Freud en klar mistillid til den non-verbale udtryksform og grundlagde

netop psykoanalysen som en disciplin, hvis formål er at verbalisere, dvs. at sætte ord på det hidtil ordløse. På den anden side opbyggede han også en teori om det præ-verbale og det imaginære, som stadig står som et relevant bud på denne side af menneskets måde at udtrykke sig på.

Den afsluttende artikel er Finn Korsaa's store gennemgang af psykoanalysens historie i Danmark, formentlig den første rimeligt omfattende behandling af dette emne. Historien inddeles i fire perioder på hver ca. tyve år begyndende i 1909, hvor psykoanalysen introduceres i Danmark i en kronik i Politiken, og sluttende i 1989, hvor mange udviklingstendenser er synlige. Hovedskikkelsen i artiklen er Sigurd Næsgaard, den førende danske psykoanalytiker gennem tiderne, og meget i psykoanalysens aktuelle situation kan stadig spores tilbage til de splittelser og opgør, Næsgaard direkte eller indirekte var anledning til.

Anmeldelsessektionen består af fire anmeldelser af nye psykoanalytiske bøger. Steffen Jørgensen skriver om brevvexlingen mellem Freud og Jung, der i uddrag er oversat til dansk med indledning og forbindende kommentarer af Finn Abrahamowitz. Otto Pedersen anmelder Bruno Bettelheims bog om Freud og menneskets sjæl, hvor navnlig dens medicinske indflydelse på psykoanalysens terminologi og tænkemåde kritiseres. Lars Andersen anmelder Rolf Reitans bog om Freuds narcissisme, der både dækker over hans personlige narcissisme og hans narcissisme-teori. Endelig anmelder Jean-Christian Delay et endnu ikke oversat tobindsværk om psykoanalysens videnskabsteori af Joël Dor, der i januar 1989 forelæste på det franske institut i København, og som repræsenterer en bestemt fraktion inden for den lacanianske psykoanalyse i Frankrig.